

Analyzing the Effects of Poverty and income Inequality on Economic Security in Iran

Najaf Ali Shahbazi*

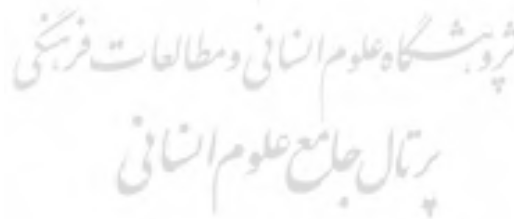
Received: 04/01/2021
Accepted: 29/04/2021

Abstract

The economic dimension of security is one of the most important dimensions of national security and it is strategically very important. Various economic and non-economic factors affect economic security. Poverty and inequality lead to increased political and economic instability and there will be an increase in transaction costs, which could ultimately affect economic security. This study examines the effects of poverty and income inequality on economic security in Iran has dealt with time series data during the period 1357 to 1397. This research is applied in terms of purpose and in terms of the type and method of descriptive correlational research using dynamic GMM models. The Gini variable is used to calculate income inequality, Poverty Index (PI) to calculate poverty and the combined economic security index is used to calculate economic security. Regression results show that the effect of poverty and income inequality variables on economic security in Iran negative and significant and implies that Increased poverty and income inequality will reduce economic security in the country.

Keywords

Poverty; income Inequality; Economic Security; Gini Coefficient; GMM.

---

* Assistant Professor Imam Hossein University, Tehran, Iran shahbazi.ali@ut.ac.ir

تحلیل آثار فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران

نجفعلی شهبازی^۱

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۰/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۲/۰۹

چکیده

بُعد اقتصادی امنیت یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت ملی است و از نظر استراتژیک بسیار حائز اهمیت می‌باشد. عوامل مختلف اقتصادی و غیراقتصادی بر امنیت اقتصادی مؤثر می‌باشند. فقر و نابرابری منجر به افزایش بی‌ثباتی‌های سیاسی و اقتصادی و افزایش هزینه‌های مبادله خواهد شد که در نهایت می‌تواند امنیت اقتصادی را متأثر کند. در این مطالعه به بررسی آثار فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران با داده‌های سری زمانی طی دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ پرداخته شده است. این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر نوع و روش پژوهش توصیفی همبستگی با استفاده از مدل‌های پویای (GMM) است. از متغیر ضریب جینی (Gini) برای محاسبه نابرابری درآمدی و شاخص شدت فقر (PI) برای محاسبه فقر و شاخص ترکیبی امنیت اقتصادی (تولید و سرمایه‌گذاری) برای محاسبه امنیت اقتصادی استفاده شده است. نتایج رگرسیون پویای گشتاورهای تعمیم‌یافته نشان می‌دهد که اثر متغیرهای فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران منفی و معنادار باشد و حاکی از این موضوع است که افزایش فقر و نابرابری درآمدی منجر به کاهش امنیت اقتصادی در کشور خواهد شد.

واژگان کلیدی

فقر؛ نابرابری درآمدی؛ امنیت اقتصادی؛ ضریب جینی؛ GMM.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

امنیت ملی دارای ابعاد مختلفی است که بُعد اقتصادی امنیت یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت ملی بوده و از نظر استراتژیک بسیار حائز اهمیت است. چنانچه در کشوری امنیت و ثبات سیاسی لازم وجود نداشته باشد، فرار مغزها و نیروهای خلاق و سرمایه‌ها از آن کشور قطعی خواهد بود و هیچ‌گونه ابتکار و نوآوری و تولید در آن کشور پدید نخواهد آمد. امنیت اقتصادی یکی از شرایط مهم رشد و توسعه اقتصادی است (هرشبین و همکاران^۱، ۲۰۲۰). کشمکش‌های سیاسی، جنگ‌های داخلی و نادیده گرفتن منافع ملی و مصلحت عمومی از سوی زورمندان و حاکمان، پدیده‌هایی است که امنیت را هر لحظه تهدید نموده و عرصه را برای هرگونه فعالیت اقتصادی تنگ می‌نماید. اصولاً یک نظام اقتصاد سالم و پایدار در کشورهایی شکل می‌گیرد که امنیت و به‌خصوص امنیت اقتصادی از اولویت کاری حاکمان آن شمرده شود. مهم‌ترین و اساسی‌ترین اقدام برای کشورهای در حال توسعه و جهان سوم دست یافتن به امنیت به‌ویژه امنیت اقتصادی به‌عنوان مقدمه و شرط لازم برای رشد و توسعه یافتگی است تا در سایه آن به یک نظام اقتصادی سالم و پویا برای ارتقای سطح تولید (کمی و کیفی) و افزایش درآمد و بهینه‌سازی منابع دست یابند و در نهایت به رفاه اقتصادی و ارائه خدمات بهتر و رفع فقر و محرومیت که یکی از اهداف رشد و توسعه است نائل آیند. عوامل مختلف اقتصادی و غیراقتصادی بر امنیت اقتصادی مؤثر می‌باشند (محبوبی و همکاران، ۱۳۸۹؛ صادقی عمروآبادی و شهبازی، ۱۳۹۹ و یوکتاموف^۲، ۲۰۲۰). یکی از این عوامل نوسانات و بی‌ثباتی‌ها می‌باشد. کشورهای در حال توسعه همواره با موضوعاتی همچون بی‌ثباتی و ناامنی‌هایی ناشی از برنامه‌هایی برای رسیدن به توسعه و آثار اجتناب‌ناپذیر آن از جمله ایجاد طبقات جدید اجتماعی - اقتصادی و تضادهای متعدد اجتماعی و اقتصادی و پدیده توده‌های فقیر روبرو بوده‌اند، به نحوی که طرز مدیریت این روند و کاهش آثار و تبعات آن، ارتباط مستقیم با ماندگاری، تداوم، سقوط و بی‌ثباتی‌های سیاسی، امنیتی در این جوامع داشته است (ربیعی، ۱۳۸۹). مطالعات اولیه در خصوص

---

1. Hershbein et al.
2. Uktamov

افراد ناراضی در کشورهای در حال گذار، بیشتر بر دلایل فرهنگی، روان‌شناختی، اجتماعی، عدم استحکام سیاسی، بحران هویت و تئوری‌های بسیج اجتماعی افرادی همچون لوسین پای، هانتینگتون، کارل دوپیچ و آلموند تأکید می‌کنند (قوام، ۱۳۸۲). مارکسیست‌ها بر عدم توافق در بین نیروهای تولیدی و ساختارهای سرمایه‌داری و در نهایت ساختارهای سیاسی به‌عنوان دلایل اصلی انقلاب‌ها تأکید می‌کنند. فقر و نابرابری منجر به افزایش بی‌ثباتی‌های سیاسی و اقتصادی و افزایش هزینه‌های مبادله خواهد شد که در نهایت می‌تواند امنیت اقتصادی را متأثر کند. بسیاری اندیشمندان همچون هانتینگتون (۱۹۶۸) و سریع‌القلم (۱۳۷۵) معتقدند که کاهش نابرابری در میان طبقات اجتماعی و اقتصادی، عامل اصلی تقویت‌کننده بروز انقلاب‌ها می‌باشند. یکی از پیش‌شرط‌های به‌وجود آمدن احساس امنیت، وجود احساس برابری در میان افراد جامعه است. بالا رفتن تنگناها و مشکلات اقتصادی، بروز تورم گسترده، نابرابری بالا و به‌تبع آن افزایش فقر در جامعه، هر نظام سیاسی باثباتی را از داخل با مشکلات زیاد و به‌ویژه امنیتی مواجه خواهد کرد. فقر و ذیل آن معضلاتی مانند بیکاری، شکاف طبقاتی، فساد و تبعیض را باید عواملی در نظر گرفت که تأثیری مستقیم بر امنیت ملی و اقتصادی یک کشور دارند (حق‌شناس و همکاران، ۱۳۹۸). تئوری‌ها و مطالعات تجربی فراوانی هستند که نشان می‌دهند متغیرهایی با ماهیت اقتصادی نظیر فقر، فساد، بیکاری، نابرابری و تورم، موجب شورش، نارضایتی عمومی و اجتماعی و کاهش امنیت اقتصادی می‌شوند و به تهدیداتی جدی برای نظام سیاسی کشورها منجر خواهند شد. تنها جامعه‌ای مولد، دارای شکاف درآمدی کم، دارای رشد اقتصادی و دور از فقر خواهد توانست برای استقرار امنیت در سطح اجتماعی و اقتصادی آماده باشد (شهبازی و همکاران، ۱۳۹۰). لذا در این مطالعه به بررسی آثار فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران با داده‌های سری زمانی طی دوره ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ پرداخته می‌شود؛ بنابراین فرضیه‌های تحقیق عبارت‌اند از:

- شاخص فقر بر امنیت اقتصادی در ایران اثر منفی و معناداری دارد.
- شاخص نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران اثر منفی و معناداری دارد.

۱. ادبیات و پیشینه تحقیق

۱-۱. امنیت اقتصادی

۱-۱-۱. ماهیت امنیت اقتصادی

امنیت اقتصادی عبارت است از حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم از طریق حضور در بازارهای بین‌المللی. درحالی‌که به‌طور سنتی امنیت اقتصادی دو عنصر اصلی و تا حدی مشابه هم داشته است - یعنی استفاده از امکانات اقتصادی به‌عنوان یک اهرم و بنیان اقتصادی قدرت نظامی - افزایش وابستگی متقابل اقتصادی و سیاسی شدن فزاینده موضوعات اقتصادی که باعث ایجاد آسیب‌پذیری در دولت‌های ملی شده است؛ زیرا این واحدها بیش از هر زمانی در گذشته برای تأمین نیازمندی‌های روزمره به یکدیگر وابسته هستند. امنیت اقتصادی در دنیای پس از جنگ سرد به‌طور روزافزونی به‌عنوان بُعدی از امنیت مطرح می‌شود. کارشناسان ضمن تأیید ارتباط امنیت اقتصادی با ایمنی جامعه (از قبیل قتل، سرقت‌های مسلحانه، فقر، فحشا و دیگر ناهنجاری‌های اجتماعی) به‌دنبال راه‌های جدید جهت وارد نمودن موضوعات فوق در راهبردهای سنتی دفاعی بوده‌اند. پیامدهای مهم و اصلی امنیت اقتصادی برای یک جامعه عبارت‌اند از: رشد اقتصادی و توزیع عادلانه کالاها و خدمات (بالانا و همکاران^۱، ۲۰۲۰؛ صادقی عمروآبادی و همکاران، ۱۳۹۳). هدف امنیتی در این رابطه افزایش سلامت اقتصاد ملی از طریق بهبود نسبی آن در مقایسه با شرایط اقتصاد در گذشته و همین‌طور بهبود شرایط فعلی در مقایسه با دیگر کشورها می‌باشد.

۱-۱-۲. ابعاد امنیت اقتصادی

موضوع امنیت اقتصادی و ارتباط آن با هر نوع فعالیت اقتصادی و سرمایه‌گذاری و نحوه تحقق آن در جامعه و رسیدن به توسعه اقتصادی برای هر انسانی ضروری است؛ همان‌طور که انسان به امنیت نیاز دارد، به غذا و مسکن مناسب و دیگر امکانات رفاهی نیز نیازمند است. تأمین این نیازمندی‌ها در گرو ایجاد امنیت و سرمایه‌گذاری در بخش‌های کشاورزی، صنعت و تولید و فعالیت‌های تجاری است. در طول تاریخ، فقدان امنیت اقتصادی در

---

1. Balana et al.

برخی کشورهای در حال توسعه و همچنین در حال حاضر، سبب شده است تا هیچ‌گاه سرمایه‌گذاری قابل توجهی چه خارجی و چه داخلی در این کشورها صورت نگیرد و مرتباً از این ناحیه هر نوع فعالیت اقتصادی اعم از کشاورزی، تولیدی، صنعتی و تجاری مورد تهدید قرار گیرد و در طول چند دهه است که چنین کشورهایی در بحران ناامنی و آشفتگی سیاسی بسر می‌برند.

امنیت اقتصادی به عنوان اساسی‌ترین و اصلی‌ترین رکن رشد و توسعه یافتگی دو جنبه دارد: (۱) امنیت سرمایه‌گذاری: که در سطح شرکت‌ها و بنگاه‌ها و سایر طرح‌ها و پروژه‌های بزرگ و کوچک ملی مطرح می‌باشد و باید دولت‌ها به سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی اطمینان داده و زمینه اجرای طرح‌ها و فعالیت‌های اقتصادی سودآور و مولدشان را فراهم کنند تا اشتغال و رشد و توسعه اقتصادی ایجاد شود. (۲) امنیت اشتغال و درآمد: که مردم و اقشار جامعه را شامل خواهد شد و در اینجا نیز دولت‌ها موظف‌اند با ایجاد قوانین عادلانه از هرگونه ظلم و بهره‌کشی و تعدی و تجاوز کارفرمایان نسبت به کارگران و حقوقشان جلوگیری کنند تا امنیت شغلی و درآمدی کارگران در جامعه تأمین شود. به باور اقتصاددانان اسلامی برخلاف مکتب سرمایه‌داری، امنیت سرمایه‌گذاری و امنیت اشتغال و درآمد جدا از هم نبوده تا گفته شود اول امنیت سرمایه‌گذاری تأمین شود و سپس زمانی که توزیع غیرعادلانه و فقر کمر قشر محروم و کم‌درآمد جامعه را خم نموده و همگان را به ستوه آورد، بحث امنیت اشتغال و درآمد مطرح شود.

۲-۱. فقر و نابرابری درآمدی

نابرابری، تفاوت افراد جامعه جهت دستیابی به منابع اقتصادی را شامل می‌شود. نابرابری از عواملی همچون خصوصیات شخصی مانند جنس و سن افراد، سیاست‌های دولت در توزیع منابع و سطح بهداشت و آموزش جامعه تأثیر می‌پذیرد. نابرابری در جامعه می‌تواند در توزیع ثروت، مصرف، درآمد، دستمزد و حتی پس‌انداز افراد جامعه تبیین شود؛ لذا، نابرابری درآمدی و نابرابری مخارج مصرفی دو بعد مختلف از نابرابری می‌باشند. نابرابری درآمدی و مخارج مصرفی در طول زمان به صورت نوسان و پراکندگی در توزیع درآمد و مصرف افراد مشخص می‌شوند (فطرس و معبودی،

۱۳۸۷). فریدمن^۱ (۱۹۵۷) معتقد بود که درآمد کل افراد نسبت به مصرف آن‌ها از نوسانات بیشتری برخوردار است. نابرابری درآمدی در طی زمان به صورت نوسان و پراکندگی در توزیع درآمد افراد خود را نشان می‌دهد و نوسانات را به توزیع مخارج مصرفی منتقل می‌کند. تکانه‌های انتقال یافته منجر به پراکندگی در توزیع مخارج مصرفی و به صورت نابرابری در مصرف ظاهر خواهد شد (بلاندل و همکاران^۲، ۲۰۰۸). ایجاد اشتغال، کاهش فقر و توزیع برابر درآمد از اهداف اصلی سیاست‌های توزیعی اقتصاد هر کشوری محسوب می‌شود. با کاهش نابرابری درآمدی دسترسی افراد جامعه به فرصت‌های اقتصادی و بهره‌مندی آن‌ها از منافع رشد و توسعه اقتصادی بهبود می‌یابد و از این طریق شرایط لازم برای توسعه اقتصادی فراهم می‌شود. بر همین اساس، سیاست‌گذاران اقتصادی همواره حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جامعه را مورد توجه قرار می‌دهند (آیدینت و هارلامبوس^۳، ۲۰۰۵). نابرابری اجتماعی خود حاصل مناسبات طبقاتی در جامعه و ماهیت عملکرد دولت در جامعه است. در این مقاله با مرور تاریخ تحولات اقتصادی ایران در سده بیستم میلادی نشان داده‌ایم که چگونه قدرت سیاسی از طریق توزیع رانت و نیز از طریق اعمال قدرت سیاسی، در ایجاد طبقات جدید اجتماعی و امحای طبقات دیگر و نیز تضعیف و تقویت آن‌ها ایفای نقش کرده است. استقلال نسبی دولت از طبقات اجتماعی به دلیل دستیابی به منابع نفت در کشور واقعیتی شناخته شده است. از جمله مسائل مهم در جمهوری اسلامی ایران داشتن تعریفی روشن از فقر اقتصادی و مشخص کردن ابعاد و شاخص‌های قابل سنجش آن است؛ به گونه‌ای که بر آن اساس بتوان وضعیت و عملکرد مدیریت اقتصادی کشور را در زمینه گسترش عدالت و رفع فقر مورد ارزیابی قرار داد. مروری بر ادبیات نظری نشان داد که افزایش فقر، امنیت اجتماعی را از طریق جنبش‌های اجتماعی، خشونت، قانون‌گریزی، تروریسم و مواد مخدر با تهدیدهایی جدی مواجه می‌سازد (سیف و همکاران، ۱۳۹۴).

-
1. Friedman
  2. Blundell
  3. Audinet & Haralambous

۳-۱. اثرات فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی

قرار دادن مسأله فقر و نابرابری در چارچوب امنیت اقتصادی کاری دشوار و ضروری است. دوازده سرچشمه افول امنیت اقتصادی عبارتند از: (۱) شکاف عملکرد اقتصادی؛ این معیار، فاصله انتظارات اقتصادی مردم از واقعیات اقتصادی موجود در جامعه و تضاد طبقاتی و فقر را اندازه می‌گیرد؛ (۲) ثبات حکومت؛ این متغیر، کارایی دولت فعلی را بر مبنای میزان ثبات حکومت، احتمال ماندگاری ثمربخش حاکمیت و تداوم سیاست‌های آن را در صورت فوت یا برکناری رهبران حاضر منعکس می‌کند؛ (۳) تنش‌های قومی؛ (۴) جنگ‌های خارجی؛ (۵) فساد مالی؛ فساد مالی بیشتر، معادل امنیت اقتصادی کمتر است. فساد مالی خود را به شکل رشوه و درخواست مبالغه ویژه در زمینه مجوزهای واردات و صادرات، کنترل‌های ارزی، ارزیابی‌های مالیاتی، خدمات حمایتی پلیس یا اعطای وام نشان می‌دهد. در جوامعی که حکومت‌های غیرآزاد هستند و یا دولت برای بیش از ۱۰ سال در رأس قدرت قرار دارد، ممکن است مقامات دولتی به پذیرش ارتشا عادت کرده و پرداخت‌های غیرقانونی از نظر جامعه امری پذیرفته شده و عادی تلقی شود؛ (۶) کیفیت نظام اداری؛ (۷) ترور و خشونت سیاسی؛ (۸) حقوق سیاسی؛ یک نظام در صورتی واقعاً آزاد و مردم‌سالارانه است که مردم در تعیین نهادهای نظام و رهبران‌شان دارای حق انتخاب باشند؛ (۹) آزادی‌های مدنی؛ شامل استقلال قوه قضائیه، آزادی مطبوعات، آزادی اجتماعات و راهپیمایی‌ها، آزادی سازمان‌ها و احزاب سیاسی، آزادی اتحادیه‌های صنفی و کارگری و آزادی نهادهای دینی می‌گردد؛ (۱۰) حاکمیت قانون؛ امنیت اقتصادی در کشورهایی بیشتر است که دارای سنت نظام و قانون مستحکم و ریشه‌دار، نهادهای سیاسی بی‌عیب و نقص، نظام قضائی و تدارک برای واگذاری منظم قدرت هستند؛ (۱۱) عدم تعهد دولت به قراردادها؛ و (۱۲) جنگ داخلی. (بوزان، ۱۳۷۸ و گیل، ۱۹۸۸). لذا فقر و نابرابری می‌تواند از لحاظ سیاسی و اقتصادی بر امنیت مؤثر باشد. این موضوع از منظر روابط بین‌الملل و تئوری‌های اقتصادی مطرح می‌شود.

دانشمندان به‌طور کلی بیان می‌کنند که رشته روابط بین‌الملل (IR) توسط غرب و به‌طور معمول توسط انگلستان پس از جنگ جهانی اول و ایالات متحده پس از جنگ

جهانی دوم ساخته شده است (دیکسون، ۱۹۹۷). به همین ترتیب (IR) حداقل در ابتدای توسعه، علاقه چندانی به تمرکز بر موضوعات سیاسی داخلی مهم برای کشورهای در حال توسعه مانند عقب ماندگی اجتماعی، رکود اقتصادی، بحران سیاسی و فقر نداشت. پایان جنگ سرد اما شاهد بود چشم انداز سیاسی جهانی به طور اساسی تغییر می کند. اعمال قدرت از اهمیت کمتری برخوردار شد. سیاست هویت انتقادی تر شد. مسائل سیاسی داخلی تأثیر بیشتری بر سیاست بین الملل داشتند و روابط بین الملل با درگیر کردن بیشتر بازیگران غیردولتی آغاز شد. این تغییرات با نظریه های غالب (IR) مانند رئالیسم و نئورئالیسم پیش بینی نشده بود و این تئوری ها نمی توانستند آن ها را به اندازه کافی توضیح دهند. تحولات نظری بعدی برای رفع این شکاف ها فقر، نابرابری اقتصادی و امنیت اقتصادی را به عنوان یک نگرانی امنیتی «غیرسنتی» مطرح کرد (والترز، ۲۰۰۸). در دهه ۱۹۹۰ متفکران (IR) شروع به درک این نظریه های جریان اصلی (IR) کردند (لیبرالیسم، رئالیسم، نئولیبرالیسم و نئورئالیسم). در مورد موضوع فقر عملاً چیزی برای ارائه نداشت. حتی در برخی از کتاب های درسی (IR) بحث های مختصری در مورد فقر وجود داشت، ژورنال ها، عمدتاً توصیفاتی از آمار ناامیدکننده بودند که به سادگی یادآوری می کردند که «فقر همیشه با ما خواهند بود»، اما در یک زمینه نظری عمیق قرار ندارند که جایگاهی در تئوری را جلب می کند (دورفی و روزناو، ۱۹۹۶، صص. ۵۲۱-۲)؛ بنابراین نظریه های (IR) مجبور به «بازی کردن» شدند. آن ها باید فراتر از تئوری های جریان اصلی حرکت کنند و از دیدگاه های مارکسیستی، انتقادی، پست مدرنیستی و فمینیستی برای رفع فقر در دو سطح کلان و خرد استفاده کنند. گسترش های مشابهی در شیوه های مفهوم سازی امنیت در سطح عمل دیده شده است. در پاسخ به مباحث جدید یعنی چالش های غیرسنتی در آغاز هزاره، کوفی عنان، دبیرکل سازمان ملل (سازمان ملل) ایده «امنیت انسانی» را مطرح کرد که شامل سه آزادی اساسی است: آزادی از ترس، آزادی از نیازها و آزادی برای زندگی با عزت. وی استدلال کرد که دستیابی به این آزادی ها مستلزم پرداختن همزمان امنیت، توسعه و حقوق بشر است: «... ما بدون امنیت از توسعه لذت نخواهیم برد، ما بدون توسعه از امنیت لذت نخواهیم برد و بدون احترام به حقوق بشر نیز از آن لذت

نخواهیم برد» (سازمان ملل، ۲۰۰۵، ص. ۱۷). این تأکید بر توسعه راهی برای فقر و مسائل امنیتی اقتصادی برای حرکت به سمت بالا در دستور کار جهانی فراهم کرده است. با پیشرفت، نیاز به تحقیقات قوی تر وجود دارد که فراتر از توجه به آمار فقر جهانی است و تأثیرات ویژه فقر در انسان را با انتقاد بیشتری بررسی می کند. به عنوان مثال، ایلدیش (۱۹۹۷) معتقد است که توسعه در بسیاری از نقاط جهان فقر سیستماتیک ایجاد می کند. اکنون کشورهای ثروتمند خیرخواهانه کوله باری از ترافیک، محوطه های بیمارستان و کلاس های درس را به ملت های فقیر تحمیل می کنند و با توافق نامه های بین المللی این را «توسعه» می خوانند ... در حالی که تقریباً یک میلیون برزیلی در شمال شرقی برزیل با پیمودن پانصد مایل از خشکسالی فرار می کنند، و بالطبع ترافیک در سائوپائولو ایجاد شده است. پزشکان آمریکای لاتین در بیمارستان ها جراحی ویژه را از نیویورک آموزش می بینند که فقط در چند مورد کارایی دارد، در حالی که اسهال خونی آمیب در محله های فقیرنشین برزیل که ۹۰ درصد مردم در آن زندگی می کنند، رایج است.

مطالعات اخیر در مورد منازعات بین دوجانبه نشان می دهد که بسیاری از درگیری های خونین قومی - مذهبی طولانی در دهه ۱۹۹۰ می تواند با فقر، اختلاف اقتصادی و توزیع نابرابر ثروت به دلیل دوگانگی اکثریت - اقلیت ها، تبعیض نژادی و رقابت ناعادلانه همراه باشد (هادیویناتا، ۲۰۱۶). درگیری های خونین قومی که منجر به تقسیم یوگسلاوی شد، می تواند با جابه جایی اقتصادی ای که در نتیجه شوک های نفتی دهه ۱۹۷۰ رخ داد، مرتبط باشد. با بدهکاری مالی زیاد، دولت یوگسلاوی مجبور به اجرای برنامه های ریاضتی تحمیل شده توسط صندوق بین المللی پول (صندوق بین المللی پول) شد که منجر به اختلاف اقتصادی در خطوط قومی شد. این سرانجام باعث تقویت رقابت های قومی و تضاد سیاسی شد و یوگسلاوی را از هم پاشید و منجر به بحران انسانی غم انگیز در بالکان شد (کالدور^۲، ۱۹۹۹). در رواندا و بوروندی، بحران قهوه در اواخر دهه ۱۹۸۰ برای تولیدکنندگان قهوه مشکلات اقتصادی ایجاد کرد. برنامه های تعدیل ساختاری بعدی بانک جهانی در این دو کشور اختلافاتی ایجاد کردند که باعث تقویت رقابت قومی بین اقلیت

---

1. Hadiwinata
2. Kaldor

توتسی و اکثریت هوتو شد. هنگامی که دو کشور مجبور به انجام یک انتخابات دموکراتیک شدند، نامزدها تمایل به استفاده از احساسات قومی برای جلب حمایت داشتند. این نفرت قومی را از هر دو طرف ایجاد کرد و منجر به یکی از خونین‌ترین فاجعه‌های بشری در تاریخ معاصر شد. بین ۸۰۰ هزار تا ۱ میلیون نفر (عمدتاً از گروه اقلیت توتسی) قربانی نسل‌کشی شدند (اسنایدر^۱، ۲۰۰۰، صص. ۲۹۶-۸). در اندونزی، بحران مالی آسیا در اواخر دهه ۱۹۹۰ باعث شورش‌ها و بی‌نظمی‌های ملی شد که منجر به فروپاشی دولت اقتدار پرزیدنت سوهارتو شد. در ژانویه ۱۹۹۸، رئیس‌جمهور سوهارتو موافقت کرد که برنامه‌های تعدیل ساختاری تحمیل‌شده توسط صندوق بین‌المللی پول را که شامل کاهش‌های سنگین مالی، تجدید ساختار شرکت منجر به اخراج و مالیات تدریجی است، اتخاذ کند. مردم در بیشتر مناطق کشور با عصبانیت از افزایش قیمت‌ها، از دست دادن شغل و مالیات‌های سنگین، در خیابان‌ها اعتراض کرده و به غارت و تخریب اموال و املاک پرداختند. صدها نفر زخمی یا کشته شدند، بسیاری از آن‌ها افراد اندونزیایی با نژاد چینی بودند که بخش تجارت را کنترل می‌کردند. شورش‌های می ۱۹۹۸ خشن‌ترین برخوردها در دوره انتقال سیاسی پس از سال ۱۹۶۵ در اندونزی تلقی شد (هادیوناتا، ۲۰۰۶). تخمین زده شده است که ۱۰۲۶ خانه، ۴۶۷۶ ساختمان (مغازه‌ها، دفاتر و مراکز خرید) و ۱۹۴۸ وسیله نقلیه آسیب دیده و سوخته‌اند که بسیاری متعلق به چینی‌های اندونزیایی هستند (تاج‌الدین^۲، ۲۰۰۲). مواردی که در بالا بحث شد نشان می‌دهد که فقر گسترده، محرومیت اقتصادی و اختلاف در خطوط قومی و نابرابری‌های اقتصادی می‌تواند منجر به ناامنی ملی و اقتصادی شود. دیوید ام واکر، رئیس سابق دفتر پاسخ‌گویی دولت ایالات متحده (GAO) که در متن بحران مالی ایالات متحده در سال‌های ۹-۲۰۰۸ بود، اظهار داشت که مشخص می‌شود ناامنی اقتصادی تأثیر مستقیم بر ناامنی ملی ایالات متحده دارد، به خصوص هنگامی که دولت باید بدهی‌های خارجی را تحمل کند و قادر به ارائه

---

1. Snyder

2. Tadjoeeddin

خدمات درمانی و سایر مزایای اجتماعی نباشد و نتواند مشاغل مناسب مردم را تأمین کند (واکر^۱، ۲۰۱۱).

ظهور و بروز طبقات مختلف نیز می‌تواند آثار امنیتی به‌دنبال داشته باشد. پیدایش طبقه متوسط باعث ایجاد تحولات زیادی در بخش‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و فرهنگی شده است و انتظارات، خواسته‌ها، نیازها، سهم‌خواهی‌ها و فرصت‌طلبی‌های این طبقه در یک دوره زمانی، اشکال خاص مقاومت علیه قدرت را شکل می‌دهند. همچنین پیدایش طبقه پایین می‌تواند یکی دیگر از پیامدهای رشد اقتصادی یا سیاست‌های بازتوزیع درآمدی باشد که مقاومت و تغییرخواهی را از خود بروز می‌دهد و بر امنیت اقتصادی و سیاسی مؤثر باشد.

۱-۴. پیشنهاد تحقیق

۱-۴-۱. پیشنهاد خارجی

هارل و وودز^۲ (۱۹۹۹) در مطالعه خود با عنوان «نابرابری و امنیت» رابطه متناقض و مسئله‌ای بین نابرابری و امنیت را بررسی می‌کند. این مطالعه با دیدن سیستم دولتی کلاسیک شروع می‌شود که در آن نابرابری نه‌تنها در پیدایش ناامنی مهم بود (در درجه اول به این دلیل که نابرابری‌های «طبیعی» در میان کشورها باعث تقویت قدرت «رقابت سیاسی» و در نتیجه به معضلات امنیتی که به‌طور اجتناب‌ناپذیری به‌وجود آمده بود دامن زدند)؛ بلکه به مدیریت و محدودیت آن نیز منجر می‌شود. هارول در نظر می‌گیرد که چگونه این تصویر سنتی به چالش کشیده شده است. در حالی که تهدیدهای سبک قدیمی به‌هیچ‌وجه از بین نرفته است (به‌ویژه در سطح منطقه‌ای) دستورالعمل‌های امنیتی گسترش یافته و طیف وسیعی از تهدیدهای جدید را که در آن‌ها نابرابری نقش عملیاتی در دامن زدن به خشونت دارد، دربرمی‌گیرد. با بحث در مورد پیامدهای نابرابری در مدیریت امنیت بین‌المللی امروز به نتیجه می‌رسد. این استدلال را که تمرکز اخیر در قدرت نظامی، چه به‌عنوان بیان یک نظم جدید بین‌المللی تصور شود و چه نئوامپریالیسم، می‌تواند زمینه را برای یک نظم امنیتی پایدار فراهم کند. با این حال، در حالی که پایگاه‌های قدیمی برای

1. Walker

2. Hurrell & Woods

مدیریت امنیت که در آن نابرابری چنین نقشی اساسی داشته است، تضعیف شده‌اند، هیچ چیز امن‌تر و قابل‌اعتماد دیگری جایگزین آن‌ها نشده است.

اسپرینگر^۱ (۲۰۰۸) در مطالعه‌ای با عنوان «آثار غیرتصادفی نئولیبرالیسم و ارتباطات فقر، نابرابری و ظلم» با یادآوری به خواننده که بدون رویکرد اقتصاد سیاسی مارکسی - که به‌طور خاص شامل نئولیبرالیسم به‌عنوان بخشی از بنای نظری آن است - نویسندگان خطر ابتلا به واقعیت فقر تند سرمایه‌داری، افزایش نابرابری و جغرافیای مداوم خشونت را به‌عنوان اموری غیر قابل شناخت و «در خارج» بررسی می‌کنند. با عدم تصدیق چنین تأثیرات غیرتصادفی نئولیبرالیسم و امتناع از قدرت تبیینی که نئولیبرالیسم در ارتباط صورت‌های فلکی مشابه تجربیات در فضا به‌عنوان پایه‌ای بالقوه برای رهایی دارد، این مطالعه به‌طور چشمگیری چشم‌انداز آینده خشونت‌آمیز و نبود امنیت را نشان می‌دهد.

لرنزن و همکاران^۲ (۲۰۱۴) در مطالعه خود با عنوان «بیکاری، امنیت اقتصادی و فقر» بررسی کردند که آیا در دو دهه گذشته در نوع و پوشش خدمات رفاهی موجود برای بزرگسالان بیکار جوان در فنلاند، نروژ و سوئد تغییر مکان داده است یا خیر. این سؤال از این جهت مهم است که در تعدادی از مطالعات انجام شده استدلال شده است که مزایای سخاوتمندانه بیکاری و مداخله گسترده بازار کار در کشورهای رفاهی شمال اروپا، جوانان را از شدیدترین پیامدهای عدم تحرک اقتصادی محافظت می‌کند. در این مقاله، نشان داده می‌شود که در این دوره، بیکاری و مزایای کمک اجتماعی با وسائل کم‌هزینه، مهم‌ترین شکل حمایت از درآمد برای جوانان شده است. به‌عنوان نمونه، مزایای بیکاری مرتبط با درآمد اکنون فقط ۱۰ درصد از سوئدی‌ها و فنلاندی‌های بیکار و ۴۵ درصد از نروژی‌های بیکار با سن ۲۴ سال یا کمتر را شامل می‌شود. این پیشرفت، تغییر قابل توجهی در درک ما از حمایت از بیکاری برای جوانان در کشورهای اسکاندیناوی است.

مارک و همکاران^۳ (۲۰۱۵) در مطالعه خود با عنوان «چالش‌های ثبات و امنیت در غرب آفریقا» به‌دنبال بررسی انتقادی چالش‌های شکنندگی و امنیت در آفریقای غربی است که با

---

1. Springer

2. Lorentzen et al.

3. Marc et al.

عوامل انعطاف‌پذیری همراه هستند. این تحقیق به دنبال بررسی عوامل اصلی درگیری و خشونت و نحوه تأثیر آن‌ها بر کشورهای منطقه می‌باشد. همراه با تهدیدات و چالش‌های کشورهای نوظهور که شامل چالش ورود جوانان است. مهاجرت و عدم تعادل منطقه‌ای باعث شکنندگی نهادهای سیاسی و مدیریت رقابت بر سر قدرت و امنیت می‌باشد. زمینه این کتاب چگونگی ارتباطات منطقه‌ای، تحت نظارت سازمان منطقه‌ای (ECOWAS) از نظر پرداختن به چالش‌های منطقه‌ای در قاره به‌عنوان یک پیشگام شناخته شده است. سرانجام، از دانش و یافته‌های مجموعه مقالات پیشین که توسط متخصصان برجسته نوشته شده است، استفاده می‌کند و دیدگاه دانشجویان را توسعه می‌دهد.

هادیویتا (۲۰۱۶) در کتاب خود با عنوان «فقر و امنیت اقتصادی» به بررسی مفاهیم سنتی و مدرن فقر و امنیت اقتصادی به صورت تئوریک و تاریخی می‌پردازد. در این مطالعه با ذکر مصداق‌های مختلف در جهان، آثار منفی فقر و نابرابری بر ناآرامی‌ها، خشونت و امنیت اقتصادی را بیان می‌کند و در نهایت تئوری‌های سنتی را برای بیان واقعیت‌های دنیای مدرن ناکافی می‌داند. در نهایت پیشنهاداتی برای افزایش امنیت اقتصادی با توجه به موضوعات فقر و نابرابری ارائه می‌کند.

هرشبین و همکاران (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای با عنوان «موفقیت در آموزش، نابرابری درآمد و امنیت اقتصادی: یک تمرین شبیه‌سازی»، یک تمرین شبیه‌سازی تجربی انجام می‌دهند که تأثیر قابل قبول افزایش نرخ تحصیلات دانشگاهی را در انواع معیارهای نابرابری درآمد و ناامنی اقتصادی اندازه‌گیری می‌کند. با استفاده از دو روش مختلف - یک رویکرد توزیعی و یک رویکرد پارامتر علی - در می‌یابد که افزایش نرخ تحصیلات کارشناسی و کاردانی به‌طور معنی‌داری امنیت اقتصادی را برای افراد کم‌درآمد افزایش می‌دهد، فقر و نابرابری نزدیک را کاهش داده و شکاف بین صدک ۹۰ و پایین‌تر توزیع درآمد را کاهش می‌دهد. باین‌حال، افزایش در تحصیلات دانشگاهی به‌طور قابل توجهی نابرابری را در بالای توزیع کاهش نمی‌دهد.

۱-۴-۲. پیشینه داخلی

هادی زنونز (۱۳۸۴)، در مطالعه خود با عنوان «فقر و نابرابری در ایران» هدف این مقاله را ارزیابی سیاست‌های دولت در زمینه مبارزه با فقر و نابرابری اجتماعی در ایران و

سنجش ظرفیت‌های نهادی موجود در کشور برای اجرای برنامه فقرزدایی در آینده عنوان می‌کند. برای این منظور تحول فقر مطلق و نابرابری در توزیع درآمد در دوره بعد از انقلاب به کمک شاخص‌های مناسب سنجیده شد و نشان داده شد که در هر دو زمینه بهبودهایی صورت گرفته است. در این مقاله به استناد قانون اساسی راهبردهای دوگانه جمهوری اسلامی برای مبارزه با فقر و نابرابری اجتماعی مشخص و مورد ارزیابی قرار گرفت و نشان داده شد که راهبرد اول یعنی امحاء نظام سرمایه‌داری و ایجاد یک اقتصاد مبتنی بر عدل و قسط راه به‌جایی نبرده و مجدداً اقتصاد ایران شاهد سر برآوردن نظام سرمایه‌داری متکی بر رانت‌های دولتی بوده است. متأسفانه این راهبرد موجب از رشد اقتصاد ایران در دوره بعد از انقلاب شده است و به همین سبب برنامه فقرزدایی دولت را تا حدودی ناکام کرده است. راهبرد دوم جمهوری اسلامی برای مبارزه با فقر و نابرابری، یعنی گسترش عدالت توزیعی از طریق توسعه آموزش و بهداشت رایگان، توجه به توسعه روستایی، گسترش نظام تأمین اجتماعی و کمک‌های حمایتی دولت در کاهش فقر و نابرابری اجتماعی مؤثر افتاده ولی این راهبرد به‌صورتی اجرا شده است که خود موجب اتلاف منابع درخور توجه، کاهش کارایی اقتصادی و بی‌عدالتی بین‌نسلی شده است. در این مقاله استدلال شده است که مبارزه با فقر و نابرابری اجتماعی خود درگرو دو دسته راهبرد است. راهبرد اول مربوط به بهبود محیط کسب‌وکار و فراهم ساختن زمینه سرمایه‌گذاری خصوصی در کشور و اعتلای رشد اقتصادی است و راهبرد دوم مربوط به توانمندسازی فقرا، ایجاد فرصت‌های مناسب و امنیت لازم برای آن‌ها است.

نصیری و اعظمی (۱۳۸۵) در مطالعه‌ای با عنوان «نابرابری‌های شهری تهدیدی برای امنیت اجتماعی تهران رویکردی در جغرافیای سیاسی» به بررسی یکی از مهم‌ترین عوامل تهدید امنیت ملی یعنی - نابرابری‌های شهری - می‌پردازد. این بررسی کوششی برای ارزیابی وجوه نابرابری با استفاده از شاخص‌های اشتغال و مسکن در مناطق ۲۲گانه شهر تهران است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در مناطق ۲۲گانه تهران تفاوت‌های قابل‌ملاحظه‌ای از نظر فرصت‌های شغلی وجود دارد. به‌طوری که گروه شغلی کارگران ساده در بخش‌های جنوبی شهر بیش از نیمه شمالی آن متراکم هستند. همچنین بررسی‌های انجام‌شده راجع به پراکندگی فقر با استفاده از ساکنان چهار نفر به بالا ساکن

در یک اتاق حکایت از آن دارد که مناطق متراکم فقر نیز به طور یکسان در شهر پراکنده نشده‌اند. چنان‌که مناطق جنوب شهر، حوزه‌های متمرکز فقر را تشکیل می‌دهند. با توجه به شاخص‌های مورد بررسی، یکی از مهم‌ترین منابع تهدید امنیت اجتماعی و ملی در تهران، نابرابری در پراکندگی مشاغل ابتدایی و فقر و تمرکز آن در جنوب شهر می‌باشد. با توجه به نکات مذکور باید اذعان کرد که نابرابری و محرومیت شهری، خطری مستقیم برای امنیت اجتماعی به‌شمار می‌آیند.

هزارجریبی و مروتی (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر نابرابری قومی بر امنیت ملی» در این تحقیق در صدد بررسی تأثیر نابرابری‌های قومی بر امنیت ملی می‌باشند؛ دو استان اصفهان و کردستان به نمایندگی از قومیت‌های مختلف انتخاب شده‌اند. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش کتابخانه‌ای (اسنادی) و تحلیل ثانویه استفاده گردیده است. برای مقایسه و بررسی نابرابری بین این دو استان از شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی استفاده شده است. همچنین برای بررسی متغیر امنیت ملی و وضعیت این متغیر در دو استان مورد مطالعه از داده‌های گردآوری شده در پیمایش (ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان) که در تابستان ۱۳۸۱ و توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی انجام شده است، استفاده نمودیم؛ در نهایت نتایج زیر به‌دست آمد: از نظر شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی استان کردستان نسبت به استان اصفهان در وضعیت بسیار پایین‌تری قرار داشت. همچنین در رابطه با بررسی شاخص‌های مطرح شده برای سنجش متغیر امنیت ملی، اختلاف و تفاوت در نظرات و عقاید شهروندان اصفهانی و کردستانی کاملاً محسوس می‌باشد که این تفاوت زیاد میان شاخص‌های این دو استان (به‌عنوان دو قومیت) می‌تواند موجب مشکلاتی در همبستگی ملی بوده و پایین آمدن ضریب امنیت ملی را به‌دنبال داشته باشد.

صمدی و آماره (۱۳۸۹) در مطالعه‌ای با عنوان «جرائم اقتصادی، نابرابری توزیع درآمد و توسعه اقتصادی» به بررسی روابط کوتاه‌مدت، درازمدت و علیت بین جرائم اقتصادی، نابرابری توزیع درآمد، فقر و رشد اقتصادی می‌پردازند. با استفاده از آزمون‌های هم‌جمعی انگل - گرنجر، یوهانسن - جوسلیوس، کرانه‌های پسران و همکاران و همچنین آزمون علیت تودا - یاماموتو (۱۹۹۶) و داده‌های دوره ۱۳۸۵-۱۳۶۴، از اقتصاد ایران این نتیجه به‌دست آمده است که هیچ رابطه درازمدتی بین متغیرهای فقر، توسعه، نابرابری توزیع

درآمد و جرائم اقتصادی وجود ندارد. همچنین نتایج آزمون علیت تودا - یاماموتو نشانگر این است که یک رابطه علیت دوطرفه‌ای بین متغیرهای فقر و جرائم اقتصادی وجود داشته، اما هیچ رابطه علی بین توزیع درآمد و جرائم اقتصادی وجود ندارد. توصیه سیاستی مقاله حاضر برای کاهش جرائم اقتصادی، تسریع در رشد اقتصادی و بهبود وضعیت فقرا و کاهش شکاف فقر با برگزیدن سیاست رشد به نفع فقیر در جامعه است.

یوسفی جویباری و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه خود با عنوان «نابرابری‌های قومی و امنیت ملی» درصدد پاسخ‌گویی به این پرسش اصلی می‌باشد که نابرابری‌های قومی چه نقشی در امنیت ملی کشورها دارد؟ فرضیه‌ای که مطرح می‌گردد این است که نابرابری‌های قومی تأثیر بسیاری در کاهش مشارکت سیاسی اقوام و ضریب امنیت ملی کشورها دارد. مشارکت سیاسی اقوام باعث افزایش درک سیاسی، مسئولیت‌پذیری و تقویت حس تعهد آنان نسبت به حکومت می‌گردد.

گودرزی (۱۳۹۴) در مطالعه خود با عنوان «تبیین تأثیر نابرابری بر امنیت در سطوح خرد و کلان در کشور» بیان می‌کند که نابرابری و امنیت، در حال حاضر از مسائل مهم کشور هستند. در این تحقیق، به تبیین تأثیر نابرابری بر امنیت در سطوح خرد و کلان، در کشور پرداخته شده است. در بررسی احساس امنیت و احساس نابرابری، سطح تحلیل، خرد و واحد تحلیل، فرد و در بررسی امنیت و نابرابری در سطح توسعه، سطح تحلیل، کلان و واحد تحلیل، استان بوده است. جامعه آماری تحقیق در سطح خرد، افراد ۱۵ سال به بالای پنج استان تهران، اصفهان، کردستان، لرستان و خوزستان‌اند که از بین جمعیت ساکن در آن‌ها، تعداد ۱۹۲۰ نفر به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شده‌اند. روش پژوهش در سطح خرد، پیمایش مقطعی و در سطح کلان، تحلیل آمارهای موجود است. بر اساس یافته‌های در سطح کلان، استان‌های البرز، سیستان و بلوچستان و هرمزگان به ترتیب با رتبه‌های اول تا سوم بالاترین میزان نابرابری در سطح توسعه و استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، یزد و سمنان به ترتیب پایین‌ترین میزان نابرابری در سطح توسعه را با توجه به جمعیت در بین استان‌های کشور داشته‌اند. یافته‌های تحلیل دو متغیری در سطح خرد نشان می‌دهند، متغیرهای قومیت، مذهب، منطقه جغرافیایی محل سکونت فرد، جنس، وضعیت تأهل، سن، تحصیلات، احساس نابرابری و ابعاد آن بر احساس امنیت

تأثیر داشته‌اند. از سوی دیگر امنیت در سطح خرد نیز بازتاب‌هایی برای امنیت در سطح کلان دارد.

سیف و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه خود با عنوان «مفهوم‌شناسی و ارزیابی «فقر اقتصادی» به‌عنوان زمینه‌ساز تهدید امنیت اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران»، در این تحقیق ضمن شاخص‌سازی فقر اقتصادی از طریق خط فقر مطلق (معادل ریالی ۲ دلار در هر روز برای هر نفر) شاخص مذکور برای خانوارهای شهری جمهوری اسلامی ایران در سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۹۱ اندازه‌گیری شده است. مقایسه مجموع متوسط هزینه‌های سالانه خوراکی و غیرخوراکی هر نفر در هر دهک هزینه‌ای خانوارهای شهری با خط فقر مذکور مبنای فقیر و غیرفقیر بودن آن دهک هزینه‌ای است. در این تحقیق درصد به‌دست آمده به‌عنوان شاخص فقر مورد استفاده قرار گرفته است. یافته‌های این بررسی درخصوص سنجش شاخص فقر به‌ویژه در سال‌های بین ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۴ که شاخص فقر شهری افزایش پیدا کرد و هم‌زمان پدیده‌هایی که مسابقه از واکنش‌های دسته‌جمعی و روندهای فزاینده ناهنجاری‌های اجتماعی و عصیان‌های شبه‌شورش در مناطقی از کشور، دولت‌سازندگی را در لاک امنیتی شدیدی فرو برده بود، نشان از قابل اعتماد بودن شاخص سنجیده شده دارد. همچنین یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد برنامه‌های توسعه کشور در سال‌های پس از پیروزی انقلاب، اجرای برنامه‌های توسعه و کاهش فقر اقتصادی را در مناطق شهری به‌دنبال داشته است.

توکلی و همکاران (۱۳۹۷) در کتاب خود با عنوان «امنیت اقتصادی» به مفهوم امنیت اقتصادی و عوامل مؤثر بر آن پرداخته است. متغیرهایی مانند تورم، فقر و محرومیت، بیکاری و نابرابری‌های درآمدی از مهم‌ترین عوامل اقتصادی تهدیدکننده امنیت در جوامع است و افزایش و گسترش آن‌ها می‌تواند موجبات بی‌ثباتی در جامعه را فراهم آورد. بُعد اقتصادی امنیت یکی از مهم‌ترین ابعاد امنیت تلقی می‌شود. به‌گونه‌ای که امروزه امنیت از مفهوم سنتی و مقابله با تهدیدات خارجی، به تهدیدات غیرسنتی و غیرنظامی معطوف شده است. امروزه امنیت شیوه‌های مواجهه با تهدیدات داخلی مانند مسائل اقتصادی را نیز در برمی‌گیرد. امنیت اقتصادی اصولاً به‌معنی ایجاد و تثبیت یک بستر مناسب برای

انجام فعالیت‌های اقتصادی است. بدون تردید پیشرفت، توسعه و تکامل یک جامعه بدون وجود امنیت امکان‌پذیر نخواهد بود.

حق‌شناس و همکاران (۱۳۹۸) در مطالعه خود با عنوان «نقش فقر در تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد مطالعه: استان کردستان»، به بررسی نقش فقر در تهدید امنیت ملی در استان کردستان می‌پردازد. فرضیه تحقیق این است که فقر در استان کردستان منجر به تأثیرات ذهنی و رفتاری شده و از این طریق بیگانگی مردم منطقه را با ارزش‌های حاکم موجب شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میزان فقر در استان کردستان در طی دهه‌های گذشته افزایش یافته و این امر نارضایتی عمومی را باعث شده است. نتیجه این نارضایتی را می‌توان در احساس تبعیض قومیتی و در نتیجه هویت‌طلبی قومی، کاهش مشارکت سیاسی و افزایش اعتراضات عمومی مانند آنچه در اعتصاب بازاریان در این استان شاهد بوده‌ایم مشاهده کرد. روش تحقیق در این مقاله، توصیفی - تحلیلی و اسنادی است و داده‌های تحقیق از طریق مراجعه به آثار کتابخانه‌ای، اسناد موجود و داده‌های آماری به‌ویژه ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان در طی دو دهه گذشته، به‌صورت فیش‌برداری جمع‌آوری شده است.

اعتماد و همکاران (۱۳۹۹)، در مطالعه خود با عنوان «وضعیت فقر و منحنی سه بعد فقر در ایران» بیان می‌کنند که هدف این مقاله نشان دادن وضعیت فقر در ایران است. با استفاده از داده‌های خام مرکز آمار ایران و رسم منحنی سه بُعد فقر و با استفاده از روش جنکینز و لمبرت در یک دوره زمانی ده‌ساله از سال ۱۳۸۷، وضعیت فقر و ابعاد آن شامل اصابت فقر و شدت فقر و نابرابری درآمد میان فقرا در ایران مورد بررسی قرار گرفت. نتایج حاکی از آن است که فقر کل طی دوره مذکور یک روند نسبتاً نزولی با شیب ملایم داشته و بیشترین میزان فقر کل مربوط به سال ۱۳۸۸ می‌باشد. بررسی ابعاد فقر نیز نشان می‌دهد که در هر دوره تقریباً ۶۰ درصد از جمعیت ایران زیر خط فقر نسبی قرار داشته‌اند و شدت فقر محاسبه‌شده، نشان‌دهنده این موضوع است که فقرا ۵۴ درصد از وضعیت مطلوب فاصله دارند. همچنین نابرابری درآمد بین افراد فقیر ۳۴ درصد برآورد شده است. طی این دوره اصابت فقر و نابرابری درآمدی میان افراد فقیر در اقتصاد ایران روند نسبتاً

ثابتی داشته است. به علاوه روند شدت فقر در سال‌های ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ دارای روند نسبتاً ثابتی بوده، اما از سال ۱۳۸۹ تا پایان دوره با یک شیب ملایم کاهش یافته است.

گودرزی و اله‌دادی (۱۳۹۹) در مطالعه‌ای با عنوان «عوامل مرتبط با احساس امنیت با تأکید بر احساس نابرابری» بیان می‌کنند که احساس امنیت، پدیده‌ای چندبُعدی است که در صورت نبود آن در میان افراد یک جامعه، توسعه جامعه امری غیرممکن خواهد بود. در این تحقیق به بررسی عوامل مرتبط با احساس امنیت با تأکید بر احساس نابرابری پرداخته شده است. پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ روش، پیمایش مقطعی است. جامعه آماری تحقیق، افراد ۱۸ سال به بالای استان لرستان هستند که به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای، تعداد ۳۸۴ نفر از آن‌ها انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها نیز پرسشنامه بوده است. میانگین احساس نابرابری پاسخ‌گویان ۲/۸۰ و میانگین احساس امنیت آن‌ها ۲/۹۳ (از دامنه ۱ تا ۵) بوده است. یافته‌ها نشان می‌دهند که متغیرهای سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات، نوع نگرش به عملکرد پلیس، سرمایه اجتماعی، میزان دین‌داری، میزان استفاده از وسائل ارتباط جمعی، احساس نابرابری و ابعاد آن با احساس امنیت ارتباط داشته‌اند. نتایج تحلیل چندمتغیری نیز نشان می‌دهند به جز شش متغیر مستقل وضعیت تأهل، تحصیلات، نوع نگرش به عملکرد پلیس، سرمایه اجتماعی، میزان استفاده از وسائل ارتباط جمعی و احساس نابرابری، سایر متغیرها به دلیل داشتن واریانس مشترک از معادله رگرسیون خارج شده‌اند. این متغیرها ۰/۵۴۴ از واریانس احساس امنیت را تبیین کرده‌اند. این پژوهش نشان داد میزان احساس نابرابری و احساس امنیت در استان لرستان در حد متوسطی بوده است. همچنین مهم‌ترین متغیر مستقل در تبیین متغیر وابسته، احساس نابرابری بوده است. از این رو می‌توان گفت، افزایش احساس برابری افراد جامعه می‌تواند نقش مؤثری بر افزایش احساس امنیت آن‌ها داشته باشد.

با توجه به مطالعات فوق، نوآوری این مطالعه با در نظر گرفتن دو متغیر فقر و نابرابری و آثار آن بر شاخص ترکیبی امنیت اقتصادی در ایران طی دوره زمانی ۱۳۵۷ تا ۱۳۹۷ می‌باشد. به بیان دیگر به آثار امنیت اقتصادی فقر و نابرابری در کشور کمتر توجه شده است. روش (GMM) نیز می‌تواند پویایی‌های این رابطه را بهتر نشان دهد.

۲. روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر نوع و روش پژوهش توصیفی همبستگی با استفاده از مدل‌های پویای روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM)^۱ است که از اطلاعات واقعی و روش‌های مختلف آماری برای رد یا عدم رد فرضیه‌ها استفاده می‌گردد و در حوزه تئوری اثباتی قرار می‌گیرد. انجام این پژوهش در چارچوب استدلال‌ات قیاسی - استقرائی می‌باشد، بدین معنی که مبانی نظری و پیشینه پژوهش از راه مطالعات کتابخانه‌ای، مقالات و سایت‌ها در قالب قیاسی و گردآوری اطلاعات برای تأیید یا رد فرضیه‌ها در قالب استقرائی می‌باشد. بسیاری از روابط اقتصادی به‌طور طبیعی پویا هستند و یکی از مزایای داده‌های پانل این است که به پژوهشگران اجازه می‌دهد که پویایی‌های تعدیل را بهتر درک کنند. این روابط پویا با حضور متغیر وابسته وقفه‌دار در بین متغیرهای توضیحی مشخص می‌شوند، یعنی:

$$Y_{i,t} = \alpha Y_{i,t-1} + \beta \gamma X_{i,t} + \eta_i + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

Y متغیر وابسته، X مجموعه‌ای از متغیرهای توضیحی، η اثر ویژه فردی مستقل از زمان، ε جمله خطا و t و i نشان‌دهنده واحد مشاهده و زمان می‌باشند.

در تخمین معادله (۱) دو موضوع اقتصادسنجی مهم وجود دارد. اولی از معرفی متغیر وابسته وقفه و آثار فردی مشاهده نشده مستقل از زمان در معادله است. هسیائو^۲ (۱۹۸۶) نشان داد حذف آثار فردی ثابت در مدل داده‌های پانل پویا، تخمین‌های سطوح حداقل مربعات معمولی را با تورش و ناسازگار می‌کند. برای مثال، احتمالاً همبستگی مثبت بین متغیر وابسته وقفه $Y_{i,t}$ و آثار ثابت حذف شده η_i می‌تواند ضرایب تخمین $\hat{\beta}$ را به سمت بالا تورش‌دار کند. از طرف دیگر، نیکل (۱۹۸۱)^۳ نشان می‌دهد که تخمین‌زنده‌های درون‌گروهی^۴ که یک تکنیک تخمین جایگزین برای در نظر گرفتن اثرات ثابت است، تخمین $\hat{\beta}$ که به سمت پایین تورش‌دار است را در

1. General Method Of Moments (GMM)

2. Hsiao

3. Nickell

4. Within Groups Estimators

پانل‌های کوتاه ارائه می‌کند. بنابراین انتظار می‌رود که تخمین سازگار و بدون تورش از β ، بین تخمین سطوح حداقل مربعات معمولی و تخمین درون‌گروهی قرار گیرد. موضوع دوم از درون‌زا بودن بالقوه متغیرهای توضیحی منتج می‌شود. با توجه به معادله متغیرهای سمت راست درون‌زا می‌باشند، بنابراین درون‌زا بودن متغیرهای توضیحی برای اجتناب از تورش بالقوه که به وسیله همزمانی تحلیل می‌شود، بایستی کنترل شود. برای حل این مسائل، ارلانو و بوند (۱۹۹۱) تخمین‌زننده روش گشتاورهای تعمیم‌یافته تفاضلی مرتبه اول را پیشنهاد کردند که شامل حذف آثار ویژه فردی مستقل از زمان η_i با گرفتن تفاضل مرتبه اول از معادله (۲) است. با انجام این عمل خواهیم داشت:

$$Y_{i,t} - Y_{i,t-1} = \beta(Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2}) + \gamma(X_{i,t} - X_{i,t-1}) + (\varepsilon_{i,t} - \varepsilon_{i,t-1}) \quad (2)$$

در این حالت $(Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2})$ با $(\varepsilon_{i,t} - \varepsilon_{i,t-1})$ همبسته هستند. تخمین حداقل مربعات معمولی معادله (۳)، تخمین سازگار و بدون تورشی از β را به دست نمی‌دهد. از این رو باید ابزار معتبری را برای $(Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2})$ پیدا کرد. با فرض این که (الف) جملات خطا به صورت سریالی همبسته نیستند:

$$E[\varepsilon_{i,t} \varepsilon_{i,s}] = 0 \text{ for } i=1, \dots, N \text{ and } s \neq t \quad (4)$$

و (ب) حالات اولیه $Y_{i,t}$ از قبل تعیین شده هستند:

$$E[Y_{i,t} \varepsilon_{i,t}] = 0 \text{ for } i=1, \dots, N \text{ and } t \geq 2 \quad (5)$$

ارلانو و بوند^۱ (۱۹۹۱) محدودیت‌های گشتاوری زیر را بیان می‌کنند:

$$E[Y_{i,s} (\varepsilon_{i,t} - \varepsilon_{i,t-1})] = 0 \text{ for } i=3, \dots, T \text{ and } s \geq 2 \quad (6)$$

از آنجا که مقادیر دو دوره و یا بیشتر وقفه $Y_{i,t}$ با $(Y_{i,t-1} - Y_{i,t-2})$ و نه با $(\varepsilon_{i,t} - \varepsilon_{i,t-1})$ همبسته هستند، می‌توان آن‌ها را به عنوان ابزارهای معتبری برای

معادله (۶) در نظر گرفت. با توجه به متغیرهای توضیحی، $X_{i,t}$ ، سه حالت ممکن وجود دارد:

الف) اگر متغیرهای توضیحی $X_{i,t}$ اکیداً برونزا باشند (یعنی فرض شود متغیرهای توضیحی با همه مقادیر گذشته، حال و آینده جملات خطا ناهمبسته باشند)، از این رو همه مقادیر گذشته، حال و آینده $X_{i,t}$ ابزارهای معتبری برای معادله هستند.

ب) اگر متغیرهای توضیحی $X_{i,t}$ از پیش تعیین شده باشند (یعنی فرض شود متغیرهای توضیحی با مقادیر گذشته و نه با مقادیر حال و آینده جملات خطا همبسته هستند)، از این رو مقادیر یک و یا بیشتر وقفه $X_{i,t}$ ابزارهای معتبری برای معادله هستند.

ج) اگر متغیرهای توضیحی $X_{i,t}$ درونزا باشند (یعنی فرض شود مقادیر متغیرهای توضیحی با مقادیر گذشته و حال و نه آینده جملات خطا همبسته هستند)، از این رو مقادیر دو و یا بیشتر وقفه $X_{i,t}$ ابزارهای معتبری برای معادله هستند.

سازگاری تخمین‌زننده (GMM) به معنی بودن فرض عدم همبستگی سریالی جملات خطا و ابزارها بستگی دارد که می‌تواند به وسیله دو آزمون تصریح شده توسط ارلانو و بوند (۱۹۹۱)، ارلانو و بوور (۱۹۹۵)^۱ و بلوندل و بوند (۱۹۹۸)^۲ آزمون شود. اولی آزمون سارگان^۳ است که معتبر بودن ابزارها را آزمون می‌کند. دومی آماره ($M2$) است که وجود همبستگی سریالی مرتبه دوم در جملات خطای تفاضلی مرتبه اول را آزمون می‌کند. عدم رد فرضیه صفر هر دو آزمون شواهدی را دال بر فرض عدم همبستگی سریالی و معتبر بودن ابزارها فراهم می‌کند.

در این مطالعه از متغیر ضریب جینی ($Gini$) برای محاسبه نابرابری درآمدی استفاده می‌شود. شاخص شدت فقر (نسبت جمعیت فقیر به کل جمعیت) جامعه شهری برای محاسبه شاخص فقر (PI) و شاخص ترکیبی امنیت اقتصادی برای محاسبه امنیت اقتصادی استفاده شده است. در این پژوهش از این رو که در پی یافتن رابطه معناداری بین متغیرهای پژوهش می‌باشد و همین‌طور به مطالعه حدود تغییرات متغیر

---

1. Arellano & Bover
2. Blundell & Bond
3. Sargan Test

وابسته با توجه به حدود تغییرات متغیرهای مستقل می‌پردازد، در زمره پژوهش‌های همبستگی قرار دارد، بنابراین روش پژوهش از نظر ماهیت و محتوایی یک پژوهش از نوع همبستگی می‌باشد که برای کشف همبستگی بین متغیرها به روش پس‌رویدادی عمل خواهد شد. متغیر وابسته شاخص ترکیبی امنیت اقتصادی است که بر اساس مطالعات صادقی و همکاران (۱۳۹۳) و عزنی و زانا (۱۳۹۸) بر اساس رویکرد فازی و ترکیبی از دو شاخص سرمایه‌گذاری و تولید ناخالص داخلی (رویکرد فازی مثلثی) به دست آمده است. در واقع یعنی فازی‌سازی داده‌های ورودی، رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی (از توابع مثلثی با پنج حالت خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) برای هر یک از متغیرها استفاده شده است.

به تبعیت از پرسون و تابلینی^۱ (۲۰۰۵) و لیو (۲۰۲۰) و مطالعات پیشین تجزیه و تحلیل رگرسیونی همچنین شامل متغیرهای کنترل استاندارد در تجزیه و تحلیل است. به‌طور خاص، در این تحقیق با توجه به ادبیات تحقیق، از لگاریتم طبیعی سرانه تولید ناخالص داخلی واقعی به قیمت ثابت، میزان باز بودن تجارت و شاخص حکمرانی خوب و تورم کنترل می‌شوند. بر همین اساس، مدل نهایی تصریح شده به فرم زیر می‌باشد:

$$ES_t = a_0 + a_1 * PI_t + a_2 * Gini_t + b_i * Controls_t + u_t \quad (7)$$

جایی که t دوره زمانی را نشان می‌دهد، متغیرهای کنترلی که در بالا معرفی شده‌اند در بردار ($Controls$) گنجانده شده‌اند و u_t نشان‌دهنده عبارت جزء خطا است. داده‌های تحقیق از بانک مرکزی ایران و بانک جهانی گرفته شده است.

۳. نتایج تحقیق

در ابتدا آمار توصیفی متغیرهای پژوهش مرور می‌شود.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نوع متغیر	نماد	میانگین	میانگین	حداکثر	حداقل	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی
شاخص تورم	CPI	۰,۲۲	۰,۱۸	۰,۴۸	۰,۰۹	۰,۱۲	۰,۱۶	۲,۹۱
شاخص امنیت اقتصادی	ES	۰,۵۵	۰,۵۱	۰,۸۲	۰,۱۷	۰,۲۵	۰,۰۹	۳,۰۱
شاخص فقر	PI	۰,۳۲	۰,۲۹	۰,۳۹	۰,۰۹	۰,۰۸	۲,۹۱	۱,۹۹۸
ضریب جینی (شاخص)	Gini	۰,۳۸۳۹	۰,۴۱۸۱	۰,۴۶۱۸	۰,۳۲۱۴	۰,۱۸۰	-۴,۰۳	۲,۹۴۰
سرمایه تولید ناخالص داخلی	GDPp	۶۹۰۱۰۲۹۸۵	۷۶۰۰۶۵۰۰۱	۱۰۱۱۷۹۷۰۰	۱۰۲۴۵۲	۲۶۰۱۵	-۱۵۲۴	۲,۹۰۲
بودن تجارت	Open	۰,۶۶۰۲	۰,۵۸۰۱	۱,۲۰۱	۰,۳۸۹۴	۰,۱۵۲	۵,۰۹	۳,۰۹۱
حکمرانی خوب	GoodG	۰,۵۳۳۲	۰,۵۶۰۲۱	۰,۸۲۲۷	۰,۰۱۲	۰,۱۹۱	-۰,۱۹	۳,۰۳۳

منبع: یافته‌های تحقیق

نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد که شاخص امنیت اقتصادی در محدوده ۰,۱۷ تا ۰,۸۲ در نوسان بوده و ضریب جینی نیز در محدوده ۰,۳۲ تا ۰,۴۶ نوسان داشته است. شاخص درجه باز بودن نیز بین ۰,۳۸ تا ۱,۲ تغییر کرده است. شاخص تورم نیز بین ۰,۰۹ تا ۰,۴۸ در کشور تغییر کرده است. پس از مرور آمار توصیفی متغیرهای تحقیق، نتایج رگرسیون و آزمون‌های مربوطه مرور می‌شود.

نتایج رگرسیون (GMM)

در ادامه نتایج تخمین مدل (GMM) بررسی می‌شود. در ابتدا مانایی متغیرهای پژوهش آزمون می‌شود. به منظور سنجش مانایی متغیرها و اطمینان از این که پایا از درجه دو نباشند و همگی از درجه پایایی صفر و یک باشند، آزمون دیکی - فولر تعمیم یافته استفاده گردید. در الگوی این تحقیق داده‌های مورد استفاده به صورت ماهانه بوده و آنچه که مهم است برای این دسته داده‌ها، مانایی اهمیت به‌سزایی دارد؛ زیرا که باور غالب برای این گونه داده‌ها، نامانایی آن‌ها می‌باشد. از این رو اولین قدم برای این گونه داده‌ها بررسی مانایی و نامانایی آن‌ها می‌باشد.

جدول (۲): بررسی مانایی متغیرها

نتیجه	احتمال	آماره	متغیرها
I(0)	۰/۰۰۹	-۳/۵۸	امنیت اقتصادی ES
I(0)	۰/۰۰۱	-۳/۹۹	شاخص فقر PI
I(1)	۰/۰۴	-۲/۹۰	ضریب جینی
I(1)	۰/۰۲	-۳/۲۲	تورم
I(1)	۰/۰۰۰۱	-۶/۰۱	تولید ناخالص داخلی GDP
I(1)	۰/۰۲	-۳/۹۰	درجه باز بودن تجاری
I(0)	۰/۰۰۱	-۴/۰۵	حکمرانی خوب

منبع: محاسبات تحقیق

آزمون ریشه واحد یکی از معمول‌ترین آزمون‌هایی است که امروزه برای تشخیص پایایی یک فرآیند سری زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد و نتایج مانایی به کمک روش

دیکی فولر تعمیم یافته نشان از مانایی کلیه متغیرهای تحقیق در سطح و یا با یک تفاضل دارد.

در بررسی مفروضات رگرسیون کلاسیک نیز نتایج آزمون جارک - برا، حاکی از این است که باقیمانده‌های حاصل از برآورد مدل تحقیق در سطح اطمینان ۹۵ درصد از توزیع نرمال برخوردار هستند، به طوری که احتمال مربوط به این آزمون (۰/۶۲۵) بزرگ تر از ۰/۰۵ می باشد. هم چنین با توجه به سطح اهمیت آزمون برش پاگان که کوچک تر از ۰/۰۵ می باشد (۰/۰۱۹)، فرضیه صفر مبنی بر وجود همسانی واریانس رد شده و می توان گفت مدل دارای مشکل ناهمسانی واریانس می باشد. در این فرضیه برای رفع این مشکل در برآورد از روش برآورد حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) استفاده شده است. در آزمون خودهمبستگی باقیمانده‌های مدل که با استفاده از آماره دوربین واتسون (DW) انجام شده، مقدار آماره دوربین - واتسون ۲/۰۵ بوده و از آنجایی که مابین ۱/۵ و ۲/۵ می باشد، می توان نتیجه گرفت باقیمانده‌ها مستقل از هم هستند. علاوه بر این، با توجه به این که سطح اهمیت آزمون رمزی بزرگ تر از ۰/۰۵ می باشد (۰/۱۱۹)، بنابراین فرضیه صفر این آزمون مبنی بر خطی بودن مدل تأیید شده و مدل دارای خطای تصریح نمی باشد. خلاصه نتایج آزمون‌های فوق در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول (۳): نتایج آزمون‌های مربوط به مفروضات آماری مدل

آماره Ramsey		آماره Durbin-Watson	آماره Breusch-Pagan		آماره Jarque-Bera	
P-Value	F	D	P-Value	F	P-Value	χ^2
۰/۱۱۹	۳/۳۱۲	۲/۰۵	۰/۰۱۹	۶/۵۵۴۸	۰/۶۲۵	۱/۹۵۲۱

با توجه به نتایج آزمون مفروضات آماری رگرسیون کلاسیک، مدل پژوهش با استفاده از روش (GMM) و به صورت زیر برآورد می شود. تمامی متغیرهای مستقل به عنوان متغیر ابزاری در این روش استفاده شده‌اند. نتایج برآورد مدل در جدول ۴ ارائه شده است.

جدول (۴): نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش با استفاده از روش (GMM)

(متغیر وابسته: شاخص ترکیبی امنیت اقتصادی)

متغیر	ضریب	انحراف معیار	آماره t	احتمال
جزء ثابت	۰,۲۳۲۷۶۷	۰,۰۹۶۸۰۶	۲,۴۰۴۴۶۴	۰,۰۲۶۳
شاخص فقر	-۰,۱۱۶۳۲۸	۰,۰۴۰۹۲۴	-۲,۸۴۲۵۰۸	۰,۰۰۷۵
تغییرات شاخص نابرابری (جینی)	-۰,۳۸۲۳۶۴	۰,۱۰۲۴۳۲	-۳,۷۳۲۸۳۹	۰,۰۰۱۲
تغییرات تورم	-۲,۱۲۴۶۷۷	۰۵E-۱,۸۹	-۴,۱۳۵۶۶	۰,۰۰۳۶
تغییرات تولید ناخالص داخلی	۰,۴۵۵۸۷۸	۰,۱۴۵۱۹۱	۳,۱۳۹۸۵۴	۰,۰۰۴۹
تغییرات درجه بازبودن تجاری	۰,۳۲۷۸۷۵	۰,۱۵۸۶۳۳	۲,۰۶۶۸۷۸	۰,۰۴۴۶
حکمرانی خوب	۰,۰۷۶۰۴۱	۰,۰۱۹۳۳۶	۳,۹۳۲۵۴۲	۰,۰۰۰۸
ضریب تعیین مدل				۰/۸۳
آماره سارگان				۳,۰۳

منبع: یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج می‌توان گفت، با توجه به احتمال ضرایب حاکی از تأثیرگذاری متغیر استفاده‌شده در این تحقیق و معنی‌دار بودن آن‌ها است. آماره (F) معنادار بوده و حاکی از معناداری کل مدل می‌باشد. ضریب تعیین ۸۳ درصد نیز نشان‌دهنده قدرت توضیح‌دهندگی بالای مدل و بیان‌کننده آن است که متغیرهای مستقل تحقیق ۸۳ درصد تغییرات امنیت اقتصادی در ایران را توضیح می‌دهند. آماره (j -statistic) همان آماره سارگان است که برای آزمون همبستگی پسماندها و متغیرهای ابزاری استفاده می‌شود. همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، تمام متغیرهای برآوردشده از علامت‌های سازگار با تئوری برخوردارند. آماره آزمون سارگان نیز که دارای توزیع خی دو با درجه آزادی برابر با تعداد محدودیت‌های بیش از حد مشخص است، آزمون صفر مبنی بر همبسته بودن پسماندها با متغیرهای ابزاری را رد می‌کند. در نتیجه، اعتبار نتایج جهت تفسیر تأیید می‌شوند. در تفسیر آماره (j -statistic) می‌توان گفت همبستگی بین باقیمانده‌های تخمین که می‌تواند باعث اریب در ضرایب تخمینی شود، در این آزمون رد می‌شود. در واقع این آزمون ارتباط بین باقیمانده‌های تخمین را بررسی می‌کند تا مشکل خودهمبستگی به‌عنوان یکی از مشکلات احتمالی کلاسیک رگرسیون را آزمون کند؛ که

در نهایت وجود این خودهمبستگی رد شده و نتایج تخمین کاملاً دقیق و بدون اریب است.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که اثر متغیر مستقل شاخص فقر بر متغیر وابسته امنیت اقتصادی در ایران منفی و معنادار برابر با ضریب $-0/11$ باشد و حاکی از این موضوع است که افزایش فقر منجر به کاهش سلامت نیروی کار، کاهش قدرت خرید و افزایش اعتراضات و نابسامانی‌ها شده که می‌تواند ریسک تولید را افزایش داده که در نهایت کاهش امنیت اقتصادی در کشور خواهد شد. همچنین نتایج مدل (GMM) نشان می‌دهد که اثر متغیر مستقل نابرابری درآمدی (ضریب جینی) بر متغیر وابسته امنیت اقتصادی در ایران نیز منفی و معنادار و برابر با ضریب $-0/38$ می‌باشد و حاکی از این موضوع است که افزایش نابرابری درآمدی از طریق شورش‌ها، اعتراضات و نابسامانی‌ها، ریسک تولید را افزایش داده که در نهایت منجر به کاهش امنیت اقتصادی در کشور خواهد شد. این نتایج منطبق بر تئوری‌های امنیت اقتصادی و مطالعات هرشبین و همکاران (۲۰۲۰) و گودرزی (۳۹۹) می‌باشد.

نتایج متغیرهای کنترلی نیز نشان می‌دهد که اثر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درجه باز بودن تجاری و حکمرانی خوب بر متغیر امنیت اقتصادی مثبت و اثر تورم بر امنیت اقتصادی کشور منفی و کاهنده است که منطبق بر تئوری‌ها می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

شکاف درآمدی و افزایش فقر در فرایند پرشتاب اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های توسعه و یا به دنبال اجرای سیاست‌های ایجاد رفاه، منجر به بروز و شکل‌گیری طبقاتی جدید شده است. در یک تقسیم‌بندی، شکل‌گیری ناموزون سه طبقه بالا، متوسط و پایین از جمله نشانه‌های این فرایند در کشورهای در حال گذار می‌باشد؛ که ایجاد این طبقات می‌تواند بر امنیت اقتصادی مؤثر باشد. نتایج نشان می‌دهد که اثر متغیر شاخص فقر بر متغیر امنیت اقتصادی در ایران منفی و معنادار است. همچنین نتایج مدل (GMM) نشان می‌دهد که اثر متغیر نابرابری درآمدی (ضریب جینی) بر متغیر امنیت اقتصادی در ایران نیز منفی و معنادار است. نتایج متغیرهای کنترلی نیز نشان می‌دهد که اثر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درجه باز بودن تجاری و حکمرانی خوب بر متغیر امنیت اقتصادی مثبت و اثر

تورم بر امنیت اقتصادی کشور منفی و کاهنده است که منطبق بر تئوری‌ها می‌باشد. افزایش فقر و شکاف طبقاتی، از یک طرف نیروی کار و نیروی انسانی را تضعیف کرده و از طرف دیگر با ایجاد اعتصابات و ناآرامی‌ها، ریسک تولید را افزایش خواهد داد که در نهایت امنیت اقتصادی کشور تضعیف خواهد شد. پیامدهای رشد اقتصادی یعنی ظهور اجتناب‌ناپذیر طبقات اجتماعی جدید از دیدگاه امنیت از اهمیت بالایی برخوردار است. با توجه به نتایج تحقیق که نشان می‌دهد اثر شاخص فقر بر امنیت اقتصادی در ایران منفی و معنادار است، مهم‌ترین پیشنهاد این مطالعه جهت تقویت امنیت اقتصادی کشور، سیاست‌های موردنظر جهت کاهش فقر انسانی و تقویت طبقات ضعیف جامعه با استفاده از سیاست‌های درآمدی، پولی و مالی می‌باشد؛ زیرا افزایش فقر منجر به کاهش سلامت نیروی کار، کاهش قدرت خرید و افزایش اعتراضات و نابسامانی‌ها شده که می‌تواند ریسک تولید را افزایش داده که در نهایت کاهش امنیت اقتصادی در کشور خواهد شد. همچنین با توجه به نتایج مدل (GMM) که نشان می‌دهد اثر نابرابری درآمدی (ضریب جینی) بر امنیت اقتصادی در ایران نیز منفی و معنادار است، به مدیران کلان اقتصادی توصیه می‌شود جهت افزایش امنیت اقتصادی کشور، سیاست‌های کاهش تضاد طبقاتی و تقویت طبقه متوسط در پیش گرفته شود، زیرا افزایش نابرابری درآمدی از طریق شورش‌ها، اعتراضات و نابسامانی‌ها، ریسک تولید را افزایش داده که در نهایت منجر به کاهش امنیت اقتصادی در کشور خواهد شد. همچنین با توجه به نتایج رگرسیون که نشان می‌دهد اثر متغیرهای تولید ناخالص داخلی، درجه باز بودن تجاری و حکمرانی خوب بر متغیر امنیت اقتصادی مثبت است، سیاست‌های تقویت تولید و رشدمحور، تقویت حکمرانی خوب و افزایش حجم تجارت بین‌المللی و تجارت آزاد جهت افزایش امنیت اقتصادی پیشنهاد می‌گردد. همچنین با توجه به اثر منفی تورم بر امنیت اقتصادی کشور، سیاست‌های کنترل نقدینگی نسبت به تولید و مدیریت تورم توصیه می‌شود.

کتابنامه

- اعتماد، سید محمدکاظم؛ پیرایی، خسرو، زارع، هاشم و ابراهیمی، مهرزاد (۱۳۹۹). «وضعیت فقر و منحنی سه بعد فقر در ایران»، پژوهشنامه اقتصاد کلان، ۱۵(۲۹)، ۱۶۳-۱۳۱.
- توکلی، پژمان؛ نیک‌رهی، مجتبی و مرادی، مجید (۱۳۹۷). امنیت اقتصادی، تهران: فانوس دنیا.
- حق‌شناس، سید علی؛ ازغندی، علیرضا و توسلی رکن‌آبادی، مجید (۱۳۹۸)، «نقش فقر در تهدیدات امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران مورد مطالعه: استان کردستان»، رهیافت انقلاب اسلامی، ۱۳(۴۷)، ۱۷۰-۱۵۳.
- سیف، اله‌مراد؛ ملکی شهریور، مجتبی (۱۳۹۴)، «مفهوم‌شناسی و ارزیابی «فقر اقتصادی» به‌عنوان زمینه‌ساز تهدید امنیت اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه آفاق امنیت، ۸(۲۷)، ۶۲-۴۷.
- صادقی عمروآبادی، بهروز و شهبازی، نجف علی (۱۳۹۹)، «تحلیل رابطه غیرخطی فساد و امنیت اقتصادی در ایران»، دو فصلنامه مطالعات و سیاست‌های اقتصادی. در حال چاپ.
- صادقی عمروآبادی، بهروز؛ گوگردچیان، احمد؛ شهبازی، نجفعلی و سیفی کفشگری، محسن (۱۳۹۳)، اثرات امنیت اقتصادی بر توسعه گردشگری در ایران»، مطالعات و سیاست‌های اقتصادی (نامه مفید)، ۱(۲)، ۱۹۰-۱۷۱.
- صمدی، علی حسین و آماره، جواد (۱۳۸۹)، «جرائم اقتصادی، نابرابری توزیع درآمد و توسعه اقتصادی: اقتصاد ایران (۱۳۶۴-۱۳۸۵)»، جستارهای اقتصادی ایران، ۷(۱۴).
- فطرس، محمدحسن و معبودی، رضا (۱۳۸۷)، «بررسی رابطه نابرابری درآمدی و نابرابری مخارج مصرفی در ایران طی دوره ۸۵-۱۳۵۸»، فصلنامه اقتصاد مقداری (بررسی‌های اقتصادی سابق)، ۵(۳)، ۱۳۷-۱۵۹.
- گودرزی، سعید و اله‌دادی، نورالدین (۱۳۹۹)، «عوامل مرتبط با احساس امنیت با تأکید بر احساس نابرابری»، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۳(۵۰)، ۲۴-۱.
- گودرزی، سعید (۱۳۹۴)، تبیین تأثیر نابرابری بر امنیت در سطوح خرد و کلان در کشور، رساله دکترای جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، دانشگاه پیام نور، تهران مرکز تحصیلات تکمیلی.
- محبوبی، قربانعلی؛ شهبازی، نجفعلی و صادقی عمروآبادی، بهروز (۱۳۸۹)، «تحلیل آثار پول‌شویی بر امنیت اقتصادی»، آفاق امنیت، ۳(۹)، ۳۷-۵۸.
- نصیری، معصومه و اعظمی، هادی (۱۳۸۵)، «نابرابری‌های شهری تهدیدی برای امنیت اجتماعی تهران رویکردی در جغرافیای سیاسی»، فصلنامه ژئوپلیتیک، ۱(۱)، ۴۲-۶۱.

تحلیل آثار فقر و نابرابری درآمدی بر امنیت اقتصادی در ایران / نجفقلی شهبازی مطالعات امنیت اقتصادی ۳۱

- هادی زنوز، بهروز (۱۳۸۴)، «فقر و نابرابری در ایران»، رفاه اجتماعی، ۴(۱۷)، ۱۶۲-۲۰۳.
- هزارجریبی، جعفر و مروتی، نادر (۱۳۸۸)، «تأثیر نابرابری قومی بر امنیت ملی»، فصلنامه علمی تحقیقات سیاسی و بین‌المللی، ۱(۴)، ۹۱-۱۱۷.
- یوسفی جویباری، محمد؛ صیدی محمدی، یاسر و فتاحی، علیرضا (۱۳۹۱)، «نابرابری‌های قومی و امنیت ملی»، مطالعات جامعه‌شناسی، ۵(۱۵)، ۱۲۱-۱۳۷.
- Audinet, J. Haralambous, S. (2005), Achieving the millennium development goals: rural investment and enabling policy. Panel Discussion Paper. IFAD Governing Council – Twenty-Eighth Session.
- Balana, B. B., Bizimana, J. C., Richardson, J. W., Lefore, N., Adimassu, Z., & Herbst, B. K. (2020), Economic and food security effects of small-scale irrigation technologies in Northern Ghana. *Water Resources and Economics*, 29, 100141.
- Dolley, J. Marshall, F. Butcher, B. Reffin, J. Robinson, J. A. Eray, B. & Quadrianto, N. (2020). Analysing trade-offs and synergies between SDGs for urban development, food security and poverty alleviation in rapidly changing peri-urban areas: a tool to support inclusive urban planning. *Sustainability Science*.
- Draut, T. Callahan, D. & Hawkes, C. (2002), Crossing divides: New common ground on poverty and economic security.
- Edward, M. C. (2020), Gender Inequality and Climate Change Adaptation Strategies for Food Security in Tanzania. *African Journal on Land Policy and Geospatial Sciences*, 3(3), 28-39.
- Fremstad, S. (2010), *A modern framework for measuring poverty and basic economic security*. Washington, DC: Center for Economic and Policy Research.
- Friedman, M. (1957), *A Theory of the Consumption Function* NBER, Princeton.
- Hadiwinata, B. S. (2016), *Poverty and Economic Security*.
- Hershbein, B. Kearney, M. S. & Pardue, L. W. (2020), College Attainment, Income Inequality, and Economic Security: A Simulation Exercise. In *AEA Papers and Proceedings* (Vol. 110, pp. 352-55).
- Hershbein, B. Kearney, M. S. & Pardue, L. W. (2020, May), College Attainment, Income Inequality, and Economic Security: A Simulation Exercise. In *AEA Papers and Proceedings* (Vol. 110, pp. 352-55).
- Hessel, P. Sayer, P. & Riumallo-Herl, C. (2019), Educational inequalities in disability linked to social security coverage among older individuals in five Latin American countries. *Social Science & Medicine*, 112378.
- Lofgren, H. & Richards, A. (2003), *Food security, poverty, and economic policy in the Middle East and North Africa* (No. 607-2016-40311).
- Lorentzen, T. Angelin, A. Dahl, E. Kauppinen, T. Moisiu, P. & Salonen, T. (2014). Unemployment and economic security for young adults in F

- inland, Norway and Sweden: From unemployment protection to poverty relief. *International Journal of Social Welfare*, 23(1), 41-51.
- Molina-Flores, B. Manzano-Baena, P. & Coulibaly, M. D. (2020), The role of livestock in food security, poverty reduction and wealth creation in West Africa.
- Rahmanto, F. Purnomo, E. P. & Kasiwi, A. N. Food Diversification: Strengthening Strategic Efforts to Reduce Social Inequality through Sustainable Food Security Development in Indonesia. *Caraka Tani: Journal of Sustainable Agriculture*, 36(1), 33-44.
- Sabelhaus, J. & Volz, A. H. (2020), Social Security Wealth, Inequality, and Lifecycle Saving. In *Measuring and Understanding the Distribution and Intra/Inter-Generational Mobility of Income and Wealth*. University of Chicago Press.
- Sharma, K. (2019), Hunger in Jharkhand: dimensions of poverty and food security in palamu district. *South Asia Research*, 39(1), 43-60.
- Springer, S. (2008), The nonillusory effects of neoliberalisation: Linking geographies of poverty, inequality, and violence. *Geoforum*, 39(4), 1520-1525.
- Uktamov, H. F. (2020), Problems of Evaluation and Procuring Economic Security at Enterprises. *Asian Journal of Technology & Management Research*, 10(01).